

ПОЛЕМИКЕ

Др Павле С. РАДУСИНОВИЋ*

ЛЕКОВИЋЕВЕ КЛЕВЕТЕ

Недавне ријечи Драгутина Лековића, којима се са трибине ЦАНУ огласио као њен бранитељ од Павла С. Радусиновића, у јавности су, особито у чланству Свесловенског друштва Црне Горе и Друштва црногорско-руског пријатељства означене као подлост. Ова ријеч је одјекнула зато што се у чланству оба друштва већ знало зашто је Радусиновић као председник првог и потпредседник другог друштва раскинуо сваку сарадњу са Д. Лековићем. То им је било особито јасно оних првих новембарских дана прошле године када је Свесловенско друштво Црне Горе одржало свој први Сабор, на коме је учествовао и већи број чланова Друштва црногорско-руског пријатељства. Лековић се на овом Сабору није појавио, избјегаваши оштру критику његовог крајње неодговорног односа према оба друштва. Инсистирао сам да та критика, због његовог одсуства, изостане, па је тако и било.

Сада, међутим, пошто је Лековић у свом насртају, примјеном нечасног, али и веома прозирног метода - напад је најбоља одбрана, удружио то што је желио да удружи - нужно је да то и поједе. Стога, на тлу чињеница, слиједећи Тагорину мисао "да се истина не налази у чињеницама, већ у њиховом складу", пођимо њиховим редом:

Прво, од 7. септембра 1990. године, када је одржана величанствена народна Оснивачка скупштина Друштва црногорско-руског пријатељства у Подгорици, на којој је, морам на жалост рећи, уз моје поглавито залагање изабран за председника Друштва, до часа у коме овом пишем, никада није ни сазвао, нити одржао ни једну једину сједницу тада изабраног руководећег органа тог Друштва, нити његове Скупштине. Сљедствено томе, он није учествовао у раду ама баш ниједне оснивачке скупштине секција овог Друштва, иначе масовно организованих у Никшићу, Беранама, Цетињу, Бијелом Пољу, Андријевици, Подгорици,

---

* Аутор је редовни професор Универзитета Црне Горе. Иностранци је члан Академије природних наука Руске федерације. Редовни је члан Међународне словенске академије наука, образовања, умјетности и културе и почасни члан Руског географског друштва.

Бару, Ријеци Црнојевића, Вирпазару и Голубовцима (Зети). Његову неодговорност у овом темељном домену активности Друштва, особито врхуни чињеница да није желио да буде, на доиста незаборавној манифестацији српско-руског пријатељства у београдском Сава-центру, 3. новембра 1990. године. Насупрот наглашеном обећању да ће у својству председника Друштва уложити све напоре да оно успјешно оствари своје замисли и програм, Лековић се превише индолентно однио према својим обавезама.

Супротно њему, снагом дубоке традиционалне словенске љубави према Русији, на свим поменутиим скупштинама сам активно учествовао и на дијелу њих се поздравним говорима обратио (у Никшићу, Зети, Р. Црнојевића, Беранама, Бијелом Пољу и Београду). Ово наводим зато што сам поред изјаве за штампу поводом оснивања Друштва црногорско-руског пријатељства објавио и три односна поздравна говора, и то баш у књизи "Путевима времена", коју тако негаторски клевете Лековић.

Друго, одмах након оснивања Свесловенског савеза у Београду (21. октобра 1992. године), у Црној Гори се приступило оснивању Свесловенског друштва Црне Горе. Речено истини за вољу, ово друго би било основано и да није основано прво. Јер за оснивање овог другог идеја је још више потенцирана на свечаностима "Дани словенске писмености и културе" у Москви, крајем маја 1992. године, на којима сам био учесник. Наиме, и тада су након мог реферата ("Павле А. Ровински и Нико С. Мартиновић као неимари црногорско-руског пријатељства") исказана мишљења да и у Црној Гори, као "јужнословенској звијезди" треба основати свесловенско друштво које би било континуирани израз дубоке словенске традиције у Црној Гори. Доследно томе, формиран је иницијативни одбор за његово оснивање, па је на својој Оснивачкој скупштини 24. новембра 1992. године у Подгорици такво друштво и формирано. (Документацију о томе видјети у првом броју "Словенског гласника", Подгорица 1996, стр. 228-240). Уз опште одобравање што је такво Друштво основано, јавили су се приговори, међу којима и они недобронамјерни и злочести - као, оно ће наводно умањити и потиснути значај и смисао активности Друштва црногорско-руског пријатељства. У том малобројном хору челио се и Д. Лековић. Намјера, међутим, оснивача била је супротна. Да је она била и остала таква најбоље се види из писма које је Председништво Свесловенског друштва упутило Д. Лековићу 2. марта 1993. године, у коме се, поред осталог, каже: "У недвојбеној жељи да са Друштвом црногорско-руског пријатељства развија неразлучну и најплоднију сарадњу, Председништво Свесловенског друштва Црне Горе предлаже да се што прије одржи заједнички састанак руководства оба друштва, на коме би биле успостављене све неопходне сарадничке, боље рећи прожимајуће везе. Одмах затим нужно је одржати и годишњу скупштину Друштва црногорско-руског пријатељства, на којој би се сагласно начелима и одредбама усвојених декларација и статута наших друштава назначиле смјернице и програм даљег рада. У том смислу, ради што успјешније сарадње, достављамо вам основне информације и

документацију о раду Свесловенског друштва Црне Горе". Испоставило се да се и ова жеља, боље рећи интервенција, завршила потпуним Лековићевим оглушењем. Вјероватно је, посве основано, очекивао заслужену критику и смјену на скупштини Друштва. Значи, више му је одговарало да и даље буде формални предсједник. Иначе, означено писмо је објављено у првом броју "Словенског гласника" (стр. 242). Додатно овоме, између осталог, баш у овој прилици, Лековићу треба апострофирано поставити питање: како се "неовисно" од њега на Словенском конгресу у Прагу, почетком јуна прошле године, могло догодити да Конгрес не буде поздрављен од представника и Свесловенског и Друштва црногорско-руског пријатељства, када смо тамо били, с поднесеним рефератима, Душан Ј. Мартиновић и ја. Штавише, с друге стране, нигдје се у документима Конгреса не спомињу односна два друштва Црне Горе.

Треће, да бисмо нашу добронамјерну жељу за сарадњом и практично потврдили, Лековића смо у својству главног уредника укључили у Редакцију часописа "Словенски гласник", гласила Свесловенског друштва. Учинили смо то и поред извјесних мишљења у Предсједништву Свесловенског друштва да оперативно чланство редакције сачињавају само његови истакнути представници, а да њени почасни чланови буду са стране. Пракса је убрзо показала да су таква мишљења била оправдана. На првом састанку Редакције, у њеном ужем саставу, при предлагању њених чланова, зарад ангажовања већег броја угледних сарадника, између осталих предложио сам филозофа и професора Московског универзитета Станоја Брајовића и пјесника Јола Станишића из Русије. Казао сам да они понајбоље могу да ангажују сараднике из Русије. Негодујући на овај предлог, Лековић се држао као да није био свјестан колико је тиме изазвао моје подозрење према њему. И те какво подозрење. Јер, велико жртвовање за пријатељске односе са Русијом, и словенским свијетом уопште, ова два истакнута ствараоца и страдалника се не могу омаловажавати, и још мање потискивати. Осим тога, уочи саме предаје припремљеног материјала за штампање првог броја "Словенског гласника" Лековић је замолио да се у њему нађе и његов чланак: "Ободско-цетињска штампарија - вертикала црногорске духовности". Пошто су га три члана редакције прочитала, у задњем часу је дат у штампу. Међутим, након појаве нашег Гласника чули су се приговори, међу којима и приговор академика Милосава Бабовића да је тај чланак објављиван. На напомену у томе смислу - Лековић је огорчено негодовао.

Најзад је при припремању другог броја Гласника дошло до непрестивог спора и коначног разлаза са Лековићем. Он је, наиме, пошто је припремљени материјал за тај број одобрен од Редакције и предат штампани, захтијевао да се у њему, и то у приширеној верзији, објави његова ријеч са промоције првог броја у Београду. Узвратио сам чињеницом да је Гласник већ у штампи, те да би и његов текст, ради елементарног уважавања свих чланова редакције, морао и мора бити стављен на њен увид. Додао сам да у Гласнику нећу објавити ни своје излагање са односне промоције, како не бих дао повода за приговор да својство одговорног уредника користим као привилегију. Предложио сам да се

његов текст редакцијски размотри заједно са другим прилозима које треба припремити за трећи број Гласника. Ово утолико прије што се у његовом првом броју, поред Ријечи Редакције, налази и неколико уводних текстова, те изнад свега и Декларација Свесловенског друштва, у којима је на завидан начин презентирани концепцијски карактер Гласника. Зато би било нелогично да се и у другом броју објављује текст истог смисла, какав је у основи био Лековићев прилог. Поред тога, што је у овом случају најглавније, Лековићу се очигледно и овом приликом веома журило да своје познато "супериорно" понашање воздигне изнад осталих чланова Редакције, апострофирајући себе - "ја као главни уредник часописа...". Не помињући никога из Редакције, у којој су иначе истакнути ствараоци и јавни радници, Лековић је, у ствари, желио да се безмало као ктитор постави изнад ње, самозадовољно и тенденциозно заобилазећи чињеницу да он лично, за разлику од свих чланова Редакције, ништа није учинио, како за оснивање Свесловенског друштва Црне Горе, тако и за покретање његовог часописа. Стога сам се, у циљу афирмације конструктивне сарадње у Редакцији, одлучно супротставио Лековићевом науму, инсистирајући да се Редакција упозна са његовим текстом и мериторно донесе одлуку о његовом публиковању у трећем броју Гласника. У спору на овом питању, с призивом и на друга, овдје наведена и ненаведена, настао је жестоки разлаз. У међувремену, не чекајући трећи број нашег Гласника, Лековић је свој прилог нестрпљиво објавио у другим гласилима. Није га, дакле, занимало мишљење Редакције нашег часописа. - Шта му се може, такав је он: личан и самољубив. Умишљеним степеновањем у "висину", сужавао је ширину. А на баштини живота то се посљедује испошћавањем људскости. Иако у поодмаклим годинама живота, крајње самољубиво, запрјетио ми је сатирањем.

И, ево, по свом предумишљеном аршину он покушава да то и учини. Без било каквог застоја, на осветољубиво-фарисејски начин, не презајући од подметања, клевета, провокација, интрига и увреда, не само мене, него и моје породице, мојих живих и преминулих другова и пријатеља, сарадника и сабораца - Лековић се окомио на моју књигу. Самозаштићен Академијом, чини то задригло, бранећи ригидне схеме, персоналне табуе и "постојећи поредак ствари". Чини то противећи се слободоумном и смјелом залагању за принципе истине, правде, хуманости и поштовања човјека "као мјере свих ствари".

Већ самим циничним насловом свога реаговања на моју књигу, Лековић се зорно понудио фројдовској психоанализи, према којој одређене особе усмјереним перископима властитог психоменталног комплекса према другој особи, судећи дакле о другом по себи, у ствари лакмусом одсликавају себе. Априорно желећи да ту особу оцрне и сатру, оне у паритетној идентификацији злобно премјештају коцке из своје у туђу профилацију, по сваку цијену настојећи да за везивно ткиво своје унапријед пројектоване истине о њој, пронађу, боље рећи изнуде и силују само оне "чињенице" помоћу којих желе да их као такве потврде. Поступивши тако, Лековић је својом главном насловљеном одредницом ("Свједочанство грандоманије") кренуо у свој безобзирни насртај. Али,

већ на самом почетку дочекао га је, његовој намјери противни предговор у коме су јасно назначени оквир, смисао, циљ и поруке књиге. У њему је, заправо, наглашена ауторова намјера да исприча, аргументује и релативно разуђено представи своје животне и творачке путеве у времену у коме је живио; логично, подразумијевајући и однос према том времену и његов утицај на аутора. И, ништа више. Заслијепљен злоробом, Лековић га је намјерно заобишао. Ноторна је истина, међутим, да предговор обавезује сваког добронамјерног читаоца да књигу сагледа у равни и структури како је она у њему представљена. Али, штавише, он није прочитао ни неколико поглавља књиге, укључивши она најглавнија и најобимнија, као што су библиографска студија о мени поводом четрдесетогодишњице рада (стр. 537-578) Душана Ј. Мартиновића, или поглавље - "Говори и прилози" (стр. 133-265), "Путописи и записи" (стр. 269-295), "Интервјуи" (стр. 299-311) и др. Умјесто тога, он је из 660 страна књиге ексцерпирео и по своме изокренуто интерпретирао само оно и онолико колико је злочесто сматрао довољним да закључи да књигу није требало ни штампати. И не само то, него је у свом насртају веома лицемјерно конструисао обланду под којом ме провокативно позива на идеолошку расправу. Заправо, пошто је самозадовољно рекао да нијесам дорастао да расвијетлим вријеме у којему сам живио, он подмеће дилему, тачније речено дивергенте, које су нас идеолошки раздвајале. При томе, мени импутира идеолошку ригорозу, чак и ортодоксну култовску приврженост, антидијалектичност и шта не све друго, да би ме затим, у другом, битно истом контексту прикључио и тамо неком "тривијалном еклектицизму".

Лековићева инсинуација на моје образовање обавезује га да одговори на питање зашто он није написао књигу о бурама, сударима, успонима и падовима овога вијека. Зашто, када га у институционализованим условима рада нико није ометао, нико га није прогањао, или, не дај боже, конфинирао и хапсио. Томе морам да додам и своје мишљење да сам мало филозофа срео са толико оскудним знањем из свјетске историје и посебно из свјетске књижевности као што је његово. Наравно, ту не може бити нечег особито чудног кад се, примјера ради, узме у обзир да градска дјеца, посебно она из богатијих породица, већ као полуматуранти махом прочитају Илијаду и Одисеју, а сеоска тек после матуре, или никада. И нека сада буде на страну то што је јавно говорио - да у личности одговорног уредника "Словенског гласника" има завидно образованог и ерудираног сарадника.

Што се пак идеолошко-политичких питања тиче, Лековић врло добро зна да су из тог домена наши теоријски погледи и особито емпиријски ресурси у великој мјери различити. Моји су се битно темељили и темеље на познатим општељудским ставовима да човјеково схватање свијета подразумијева и његов практични однос према њему, да су све теорије сиве, само је дрво живота вјечито зелено и да смо овај свијет доста објашњавали, али да га треба мијењати. Полазећи од њих, у свом етичко-хуманистичком, односно филозофско-антрополошком и идеолошком опредјељењу - у лијевој оријентацији, у њеној социјалној и народно-патриотској усмјерености, нашао сам и налазим смисао свога друш-

твеног ангажовања. Тај смисао генерирао је моје снове и идеале. Отуда је савршено природно што су они, стопљени са дубоком традиционалном љубављу према Русији, с неизмјерном љубављу првенствено били усмјерени према великом Совјетском Савезу у коме се огледала нада и вјера прогресивног човјечанства у праведнију и хуманију будућност. У том смислу речено морам подвући темељну Лековићеву подлост која се огледа у томе што се сада дволично понаша, као да је заборавио метафоричне ријечи које сам понекад у ужем друштву истомишљеника са задовољством истицао. Заправо, генералишући своју животну путању напомињао сам да сам срећан и поносан што сам у животу, којим природно припадам овом до сада најдраматичнијем, али и изузетно подвижничком вијеку надахнуто летио орбитом, симболично започетом Спартаком и незавршеном Фиделом Кастром. Тврдим да ово Лековић није заборавио, па стога такође тврдим да његове идеолошке и политичке замке, које ми у свом насртају намиче, нијесу ништа друго него подле и провокативне импутације. Уосталом, чак и да је заборавио - све је то у књизи преносно речено, посебно у прилозима: "Црвеним тргом и улицом Горког" (стр. 279-281), "Записи блиских даљина" (стр. 247-278), "Започнимо, дакле, и овај разговор" (стр. 159-164) и "Ријеч о судбини најмлађих у голооточком времену" (стр. 243-255).

У истом злобном смислу Лековић сада импутирано лекцијаши и питања приступа словенском покрету данас, спомињући некакве своје измишљене мини и макси програме. Мени приписује ове друге, више идеологизоване. При том намјерно заобилази реалне, цјелисходне и савремене одреднице тог програма које смо и у Декларацији друштва и у појединачним уводним прилозима првог броја "Словенског гласника" посве одмјерено изложили. Ако пак алудира на промоције оба броја часописа, које сам по позиву учинио у Бугарској и Москви, онда су те алузије потпуно кривотворне и тенденциозне. Изгледа да је Лековић превише болно доживио то што сам тамо био позван. А позван сам зато што је познато да сам са групом сарадника иницирао, како оснивање друштва, тако и покретање његовог часописа. Понављам, без учешћа Д. Лековића.

С друге стране, моје, иако извјесно суздржано неповјерење према Лековићу, коријенило се у томе што су поред њега као филозофа марксисте, што ће рећи и социјалног револуционара, за посљедњих пет деценија, углавном, практично протутњале све изузетно реперкутивне године (1948, 1968, 1989), као и ревизионистичке, деформативне и антисоцијалистичке појаве, које су слабиле и ослабиле свјетски социјализам до данашњег степена. Кажемо протутњале, било макар и релативно, а познато је да је истина, уколико није речена у право вријеме, утолико ближа лажи. За филозофе марксизма, као социјалне револуционаре, окренуте пракси и њеном теоријском расвјетљавању и усмјеравању, то правило не би требало да буде занемарено: не би требало, будући да филозофија марксизма по својој основној друштвено-историјској одредници има понајприје револуционарни карактер. Из таквог њеног карактера произлазе и два њена главна акциона принципа - стална критика свега постојећег и провјера теорије у пракси, као критеријуму истине.

Данас се, међутим, неки револуционари који су такви више декларативно, него акционо били, понашају као генерали послје боја, чијем поразу су својом недоследношћу, компромисерством, фарисејством и богме корумпираношћу знатно допринијели. На тај начин су многи искрени и одважни борци за истинске, људске идеале социјализма били изневјерени. Али, не баш занемарљиви дио таквих бораца се није мирио с постојећим изопачењима у друштву. Пружао им је отпор, и то знатним дијелом и "илегално". Са задовољством могу рећи да сам припадао таквој опозицији, и то релативно дуго, готово три деценије. Она је дјеловала и на овдашњим просторима. Наравно, била је она лијевог и народно-патриотског усмјерења. Примјера ради, навешћемо да је један од њених чеоних учесника био и Нико С. Мартиновић, с којим сам, са групом других истомишљеника, међу којима и оних којима сам држао посмртне говоре, непосредно сарађивали. Имена једног броја таквих другова споменуо сам у говору побијеним патриотима у Бијелом Пољу на челу са Илијом Булатовићем 1949. године, приликом откривања спомен-плоче у њихову част 26. јуна 1994. године. На другом мјесту, у истом таквом говору револуционару Ђоку Пејовићу, између осталог, рекао сам: "Један си од оних који су сматрали и држали да повратак са Голог отока, не значи истовремено и бацање копља у трње. Насупрот нечувеној контроли, пратњи, сумњичењу, непрестаним пријетњама, застрашивању, прогонима и честим хапшењима, желио си да заједно са вољним и поузданим друговима, промишљено и одговорно пружиш отпор нечувеном терору, самовољи и незаконоју. Будући да смо као иницијатори, укључујући и неколико другова, најповјерљивије активно сарађивали, и то већ готово тридесет година, дужан сам, боље рећи дубоко морално обавезан да овдје и сада, у овом часу посљедњег испраћаја незаборавног друга и саборца Ђока Филиповог Пејовића, први пут јавно кажем да је он један од организационих секретара свих лијево усмјерених групација и појединаца у Црној Гори, који су у илегални налазили начина да својим дјеловањем дискредитују насиље, демагогију, обмане и лаж. Поред осталог, јавно сада казујем да су све сахране наших угледних другова и у народу познатих личности: Ђока Миращевића, Баја Вукчевића, Ника С. Мартиновића, Василија Лукића, Влада Лакића, Ибрахима Дрешевића и других - колико год је највише било могуће биле организоване. Оне су биле масовне и на њима се чула ријеч отпора и истине. Овај начин отпора започео је сахраном Баја Вукчевића, за коју се може рећи да је означила први велики јавни скуп голооточких прогнанника и прво гласовито и громовито спомињање и јавна осуда голооточког мучилишта. При овоме, посебна је прича - шта су све сатрапи предузимали да уђу у траг овим масовним и "спонтаним" сахранама. (Оба говора су објављена у односној књизи.)

Прочитавши овај и друге говоре у мојој књизи, Лековић се несумњиво запитао гдје се он у тим дугим годинама отпора налазио. С наше стране, кратко му се може одговорити да у нашој "илегали" нико ни једном длаком на глави није помислио да га у њу укључи. Вријеме је показало да је такав однос према њему био основан. Стигао је, најзад, дотле да

анатемисхе књигу у којој су објављени говори о свијетлим патриотима - великомученицима. Каква увреда за њихове породице, за њихово потомство, за њихове пријатеље и саборце! Но, давно се рекло да нико као човјек празног срца не може да нанесе бол племенитој души. Моје неповјерење према Лековићу било је, дакле, довољно разложно.

Након исконструисаног прелудијума, Лековић у другом дијелу насртаја на моју књигу обмањивачки потрже оне "чињенице" за које сматра да су "сатируће". Он наине, најприје, као добронамјерно коментарише питање моје кандидатуре за пријем у ЦАНУ, наводећи да се она ређала три "или четири пута". Много "брижно" - кад не би било злобно, Лековић нагађа колико сам пута био кандидован, а затим одмах додаје да сам добијао "запањујуће мали број гласова". Далеко од тога да помисли на могуће комплоте против кандидата, он попут сеоске торокуше, једва ишчекујући, насиједа интригама и прихвата их као валидне чињенице. При томе, потпуно намјерно заобилази праве разлоге због којих је спријечен мој избор у Академију. Ти разлози су у књизи, о којој је овдје ријеч, сасвим јасно казани. Први је садржан у мојој бесједи под насловом "Нека истина и правда и само истина и правда буду бог слободног човјека", казаној на годишњој скупштини Српског географског друштва приликом уручивања Медаље Јована Цвијића, у цјелости објављеној у неким гласилима, а други у саопштењу "Наши критеријуми између јуче и сјутра", поднесеном на научном скупу посвећеном "Перспективама Црне Горе у савременим процесима" и објављеном у Зборнику радова са тог скупа, Подгорица 1992, стр. 33-36, као и у штампи и на телевизији.

У бесједи (датој у мојој књизи на стр. 199-201), између осталог, је речено: "... Цвијић је, карактеришући историјско и етно-културно биће становништва појединих територијалних цјелина и крајева наше земље, јасно рекао да је у Црној Гори српска свијест била увијек необичне јачине. Запазио сам да и сваки чобанин зна за велику српску целину, што је готово једина садржина вишег народног осећања, после бриге за свакодневним животом'. Сву дубину ове мисли, уза све, из раније прошлости познате чиниоце и чињенице снажно је потврдила савремена народно-демократска обнова Црне Горе. Булументе однорођене моћи са својим 'академским' пришипетљама, нијесу могле да схвате да у народу који има дубоку историјску свијест постоје примарни потенцијали за непрестану репродукцију његовог генија - генија који се у ситуацијама када бива пригушен или угрожен, у моћним реторзијама обраћа своме бићу, враћа своме искону и помоћу њега се брани и одбрани. Потоња побједничка одбрана Црногораца у том смислу, у историји ће остати записана слоганом: 'Срам их било'".

Ове ријечи и наведени народни прекор били су довољан разлог да се комплотирају сви они у Академији, који су до тада пупчаном врпцом били везани за црногорску нациократију, која се све видније била почела подвајати од Србије, нарочито у тадашњој косовској кризи. Како би се, иначе, могла објаснити чињеница да су ме за избор у Академију предложиле три водеће географске институције и асоцијације Србије (Географски институт "Јован Цвијић" - САНУ, Географски факултет Бео-

градског универзитета и Српско географско друштво) и затим рецензирани академици Обрен Благојевић и Петар Влаховић - да би при избору добио само један глас, и то другог рецензента. Благојевић је члан САНУ.

У међувремену, до других избора у ЦАНУ, на поменутом скупу научних и културних радника Црне Горе, поднио сам поменуто саопштење и у њему подвргао критици дотадашње крупне слабости политичког живота у нашој средини и њихове непосредне утицаје на рад ЦАНУ и Универзитета Црне Горе. Саопштење сам завршио сљедећим предлогом: "И на крају у име научне савјести и истине - предлажем да се Јосип Броз постхумно лиши почасног чланства у Црногорској академији наука и умјетности. Чак и да је био члан свих академија у свијету, ни по коју цијену није могао бити и Црногорске академије. Поред осталог зато што је и у миру везане и крваве Црногорце тјерао преко крваве Црне Горе. Иначе, сама његова промоција за почасног члана ЦАНУ била је изведена на познати спектакуларни начин, а режирана је у вријеме у коме је политичка клима, подстицана његовим учешћем, конотирала са националистичко-сепаратистичким расположењем и у Црној Гори". (Саопштење је у мојој књизи на стр. 230-234.)

У овом саопштењу налазе се разлози мога другог избора у Академију, иако сам био поново предложен од истих географских институција Србије.

Што се тиче моје посљедње, треће кандидатуре за пријем у ЦАНУ, треба рећи да је она, ради исправљања учињене неправде, непосредно подстакнута од неколико чланова Академије, прије свих Д. Лековића и самог предсједника Академије. Заправо, на инсистирање Лековића заједно смо разговарали с предсједником и том приликом се сагласили да се заиста ради о неправди, те да због ње кандидатуру и треба обновити. Замолио сам тада да за рецензенте буду именовани истакнути академици САНУ и ЦАНУ. И били су: Милош Мацура и Владо Стругар. Међутим, предсједник се према овом разговору дволично однио, чему се Лековић много више од мене изненадио. То изненађење Лековић је удвостручио и чињеницом да предсједник није уважио његов предлог, казан на Скупштини Академије, да будем ангажован на изради Енциклопедије Црне Горе. Разумије се, Лековић ни о првом ни о другом свом изненађењу ништа није отворено рекао предсједнику. Јер да је рекао, он би то ипак, по сваком људском и логичком слиједу, и у овом свом наспртају, бар колико толико, означио.

Навођењем ових разлога за комплотни однос у ЦАНУ, треба додатно појаснити нека питања. Прво, моја претходна готово двадесетогодишња политичка конфинација била је, сходно ондашњем моделу прогона, посебно у првим годинама, праћена правом клеветничком хајком, у којој су учествовали и неки чланови ЦАНУ; друго, да се, ето, тако да кажем, Радусиновић сада напросто повампирено јавља, и то као научник, поставши то сарадњом са САНУ, која му је објавила и четири књиге и, треће, да предлог за његов пријем у Академију управо стога долази из Београда. Па кад је тако, нека га, лицемјерно се чуло у ЦАНУ, приме у САНУ.

Будући да се у овом одговору на Лековићева подметања не може заобићи питање зашто сам давао пристанак на предлоге да будем примљен у ЦАНУ, рећи ћу - првенствено зато што сам у њеној јавној трибини сасвим основано претпостављао беспризивну могућност за слободно казивање мисли, с једне, и побољшање услова за даљи рад, с друге стране. Деценијама закидане такве могућности императивно су ме мотивисале да их, без тражења било какве милостиње, остварим. Из објављене преписке, коју Лековић такође подло и јалово напада, поред осталог се види да сам прије тога, не само као посленик науке, него изнад свега као родитељ, при тражењу таквих могућности нечовјечно онемогућаван да их реализујем. Истовремено сам ради нужних теренских, архивских и других сврсисходних истраживања био принуђен да знатним дијелом користим средства из, иначе, више него скромног породичног буџета. Другим ријечима, основано сам тражио да по условима за рад колико год је могуће будем изједначен са истоврсним посленицима.

Најгнуснијим подметањем и неистином Лековић се послужио у навођењу разлога због којих наводно нијесам могао бити примљен у Академију. Први је по њему "препотентност која отежава сарадњу" и други плагирање везано за књигу Илије - Пека Пеличића "Записи о Зети". Просто је невјероватно како се Лековић олако и дрско поиграва етикетањем, не заснивајући га на било каквом аргументу. Он га једноставно употребљава као бесприговорну измишљотину, вјерујући да њоме може да засјени врлину, која се и у овом случају читује у недвосмисленој и енергичној тежњи да се разоткрије истина и испоштује правда. Отуда се мање или више сви они које таква врлина погађа у својој неумштој самоодбрани од врлих, користе флоскулозном ознаком да су они препотентни. А, у ствари, они то и јесу, али само у мјери у којој истина и правда за коју се боре, у односу на неистину и неправду, имају супериорну моћ. Лековић, према томе, врло добро зна да такви могу бити конструктивни сарадници у било којој, па и у научној асоцијацији, под условом да их њени чланови на праведној основи заслужено изаберу.

Напросто је још невјероватније како Лековић из кухиње интрига, уопште не прочитавши моју двотомну књигу "Становништво и насеља Зетске равнице од најстаријег до новијег доба" штампаној на 862 стране великог формата, дрско спомиње плагирање везано за поменути књигу И. Пеличића. Да ју је макар овлашно прегледао, могао је видјети да она почива на 2.175 извора (у фуснотама), од којих 293 архивска, 734 из периодике и 1.147 литературних. Он је одмах у предговору књиге могао видјети да је аутор не само за насеља Зете и Љешкопоља, него читаве Зетске равнице, од Врањине до Златице и од Вуксанлекића до Вељег брда, дакле за 45 сеоских и 23 градска насеља (Подгорицу и Тузе) ангажовао седамдесет анкетара, којима је у предговору књиге, сваком појединачно захвалио.¹ Свима њима аутор је приликом давања анкете посебно објас-

¹ "На драгоцјеној помоћи у прибирању анкетних и других података и информација посебно се захваљујем: Спасу Поповићу, Веселину Ракчевићу, Душану Савковићу, Митру Раичковићу, Рајку Видаковићу, Мату Раичевићу, Станку Мугоши, Ђорђији

нио како је треба испунити, да би их након тромјесечног испуњавања (за она већа петомјесечног) сам провјерио, обилазећи појединачно свако насеље по неколико пута. Сама анкета, коју је аутор конципирао, претходно је прихваћена у Историјском институту Црне Горе, будући да је с њиме сав пројекат истраживања, укључујући и публикавање књиге, био уговорен. Анкета, с потврдом и потписом директора Историјског института, као што се у прилогу види, садржи шест тематизованих поглавља са тридесет седам релативно опширних питања, почела је да се реализује крајем јуна 1984. године, док је уговор за реализацију самог пројекта са Институтом склопљен децембра 1981. године.

Сва истраживања и припрема рукописа за штампу завршена је крајем 1988. године, након чега је Институт именовao рецензенте, од којих је један, по правилу, морао бити из Института. Рецензенти су били академик проф. др Петар Влаховић, др Душан Ј. Мартиновић, научни савјетник, и из института др Перко Војиновић, виши научни сарадник. Рукопис је затим у издању Института и НИП "Универзитетска ријеч" луксузно објављен 1991. године. Послије неколико веома позитивних приказа на њу, средином јула 1993. године појавило се (и то баш у "Монитору", и баш у вријеме мога тадашњег боравка у Русији, и баш у току моје друге кандидатуре за пријем у ЦАНУ) кратко писмо са алузијом на поменуто плагирање. Међутим, пошто сам редакцију односног гласила упознао са овом истом документацијом, коју, наводно, због њене опширности није могла да објави, насталу кратку полемику одмах је обуставила.

А, у ствари ради се о томе да је писмописац (В. Пеличић) посве неосновано приговорио да сам користио грађу И. Пеличића коју је он покљонио Историјском институту Црне Горе. Не позивајући се ни на једну једину чињеницу, сматрао је довољним да се само огласи и на тај начин омаловажи моје напоре. Наравно, он тада није знао, тачније није га ни интересовало, каквим сам истраживачким приступом и методологијом током готово осам година успио да о не баш великом подручју

Милићу, Душану Бојановићу, Бору Ђетковићу, Слободану Рацковићу, Милану Радуновићу, Тому Радуновићу, Новаку Стојановићу, Вуксану Мирановићу, Вељку Асановићу, Луки Миротићу, Радовану Радиновићу, Симу Пеличићу, Мирку Вучковићу, Бошку Маркушу, Шаку Вучковићу, Душану Вујачићу, Гаврилу Вујачићу, Божићу Филиповићу, Андрији Шановићу, Саву Калуђеровићу, Ђорђију Бурзану, Драгољубу Радиновићу, Луки Становићу, Љубу Мијовићу, Славку Шкатарићу, Данилу Поповићу, Бранку Крачковићу, Војину Терзићу, Милораду Терзићу, Зарији Вукчевићу, Драгу Поповићу, Душану Бољевићу, Драгољубу Бољевићу, Андрији Кумбуровићу, Миодрагу Ковачевићу, Недељку Марашу, Алекси Мишуровићу, Гојку Андрићу, Дају Ђуришићу, Милораду Кнежевићу, Зарији Мајићу, Цвјетку Мајићу, Бану Фрључкићу, Џемаљу Отовићу, Ношу Сеништају, Исљаму Дрешевићу, Николи Цамају, Луићи Цамају, Ђерђу Љуцџонају, Пјетру Дрешају, Ибрахиму Дрешевићу, Цану Дрешевићу, Чеду Мирашевићу, Саићу Ораховцу, Асиму Аливодићу, Бајраму Крнићу, Ризу Акшабановићу, Франу Љуљају, Шерифу Ђокају, Ђоки Ђокају, Ахмету Каљошају, Нуу Палошају, Бану Ивановићу, Радовану Ивановићу, Вукалици Кркљевићу, Јовану Улићевићу, Ђерђу Беришају, Раму Дукају и Ђеки Ђекају". ("Становништво и насеља Зетске равнице од најстаријег до новијег доба", стр. 11).

напишем релативно обимну књигу. Као таква, она је, поновићемо, једино могла настати на основу веома замашне консултоване литературе, релативно обимних архивских истраживања и, рекао бих, надам се, сагласно пројекту, свестрано конципиране и непосредно на терену проведене и провјерене анкете.

У том контексту посматрано, односна грађа И. Пеличића, на коју се на неколико мјеста у књизи позивамо (види у прилогу), за моју књигу није ни могла бити од нарочитог интереса. Поготово није зато што се она заснива на испитивањима из 1951. и каснијих година, а наша изричито на анкетом траженим подацима за 1941. годину (насеља) и ратне године 1941-1945. (дјелимично за становништво). Осим тога, треба нагласити да се нијесмо сматрали обавезним да наше, на наведени начин добијене податке "провјеримо" подацима из Пеличићеве грађе. Наше је превасходно право да се држимо грађе, коју смо на назначене начине прибрали. Утолико прије и више што нам је на располагању била грађа Андрије Јовићевића, објављена у његовим књигама о Зети, Љешкопољу и Малесији, коју је у међуратном периоду публиковала Српска академија наука. Зато не мора бити чудно што смо се на наводе Јовићевића, и то не само из његових књига о односним подручјима, него и из других, написаних о другим подручјима Црне Горе, знатно наслањали. С правом је тако чинио и И. Пеличић. И сами анкетари су, логично, на терену не малим дијелом добијали одговоре, посебно оне о поријеклу становништва, који су били мање или више сагласни или приближно сагласни онима које је својевремено добио Јовићевић и знатно касније Пеличић. На најмањем губитку од таквих потврђених одговора на постављена истраживачка питања је свакако наука, чија истина је у толико већа у колико почива на вишеструко провјереним и потврђеним чињеницама. При том је, несумњиво, од примарног значаја да се, поред осталог, и ради будућих истраживача, изворна одредишта расположивог материјала, на којем књига почива, обавезно и поуздано наведу. Тако смо и ми поступили, па бисмо жељели да се упознамо са било којом чињеницом која би ову констатацију могла да оповргне. Зато, до тада, док то неко заиста не учини, сваку другу, неодговорно или злонамјерно казану тврдњу сматрамо и сматраћемо клеветом. То, нагласићемо, нијесу учинили ни рецензенти књиге, ни референти који су подржали моје кандидатуре. Не, они нијесу, али јесу неки злуради, сујетни и осветољубиви носиоци комплота против мене. Нормално и часно би било да је то у Академији и записнички констатовано. Зато сам се писмом и обратио предсједнику Академије, назначивши у њему и извјесне сумње и приговоре за његово могуће посредно саучешће у комплоту, да ми се доставе изводи из свих записника Академије који се односе на моје кандидатуре за пријем у Академију. Малициозно ми је одговорено да се обратим администрацији Академије - као да је она изван предсједникове надлежности.

У тој Академији, чији састав, попут свих других институција те врсте, подразумијева слободномислеће и истинољубиве људе, као да се потискује и негира парадигмични императив "Non potest honestum esse, quod non est liberum" (Што није слободно не може бити часно). А тај

императив је, као што је познато, утолико више непрекосновен што се он најчешће односи на друго правило - "Nulla rēgula sine exceptione" (Нема правила без изузетка). Отуда, интриге о претходно непровјереном плагирању, које је Лековић изнио у јавност, не смију остати тајна макар се она скривала и иза дванаесте завјесе. За истинољубиве људе, што ће рећи прије свих за научнике, нема те завјесе коју не треба подићи да би се истина открила и осветлила. Према томе, Лековићева лимитирања путева до истине, за њега као филозофа, могу бити само компромитантна.

Субјективистички комплот заснован на измишљотинама о препотентности и плагирању, како их је то Лековић презентирао, насупротив општеприхваћеном мишљењу у Академији да кандидатово научно дјело својом вриједношћу није спорно, и у овом случају указује на лобистичку злоупотребу изборног права одређеног броја чланова Академије којом се залажу за своје пулене. Наравно, на тај начин се Академија, као превасходно народна, Црној Гори неопходна институција, знатно деградира. Зато сам предлагао да се на Универзитету, на коме се она у основи баштини, поведе расправа о њеном раду. Такав предлог је могао понудити и "здравомислећи" Лековић, који је понекад и сам говорио да је Академија због таквих и сличних разлога деградирана. Било би часније да је и ово своје реаговање, у мојем и присуству других професора на таквом скупу изложио.

Очигледно је, међутим, да он то није предложио зато што се на таквом скупу не би усудио да се до фарисејства кортешки стави у одбрану оних чланова те Академије (а не Академије као институције, како то Лековић подмеће) и неких мојих бивших колега, које сам са наведеним и неким ненаведеним разлозима у мојему, у предметној књизи објављеном писму Редакцији Енциклопедије Црне Горе, под насловом "Одговор на један подли допис" - именовао. Написао сам га, гутајући превирну кап препуне чаше саздане неправде и необуздане самовоље да своју нечасну намјеру изгурају до краја, и то, што је у свему овоме најизазовније, поглавито на истом фону на коме су то са својим истомишљеницима чинили у ранијим годинама, у којима сам био политички прогоњен и конфиниран. У таквом чину отпора, са коначним увјерењем да прогонитељско-полтронством и каријеризмом битно оцртано наслеђе из претходног покорничког времена, настоји да се и у ово вријеме настави, манифестујући се у потискивању и кочењу ондашњих, насилнички и нечовјечно оклеветаних неистомишљеника - одлучно сам реаговао.

Недобронамјерни Лековић ту и такву основу отпора, за који су сви релевантни разлози у читавој мојој књизи казани, не само што елементарно није желио да схвати и бар извјесно уважи, те уједно се према њој бар обазриво однесе, него је фанфарозно сва поменута имена као недодирљиве персоналне табуе устао да брани. Кажем брани, али не и одбрани. Лековићу је несумњиво познато како су, када и зашто појединци у ту Академију изабрани. Зна и за оне који нијесу и зашто нијесу, зна како су "подобни" заузимали мјеста "неподобних"... Но, Лековић се задржао у колу коме је на свој благоудобни начин припадао.

И нека му тако буде, али се мора подвући да је, уз сво његово

лукавство, недостојно управо то што се баш он, непрозван, нашао у опскурној улози бранитеља. Утолико опскурнијој што су га у овом јавно наметнутом спору мотивисала питања која имају карактер личног реванша. Казану ријеч "сатирање" огрнуо је патогеном самозаљубљеношћу и подлошћу.

Нећу да кривим себе што нијесам такав. Дубоко ми је туђе фарисејско гледиште "да ко неће да угине међу људима, мора да пије из свих чаша" (Ниче). Супротно њему, као мисао водиљу држим "да је правда највиши појам душе, а истина најдубље осјећање ума" (Б. Кнежевић).

Вођени том мишљу, слободни и као такви независни људи, одувијек су гледали "испред себе" противећи се "постојећем реду". Да није тако, не би било напретка.²

---

² Осим текста који објављујемо, аутор је Редакцији доставио и прилоге на које се у расправи позива: *Анкету за испитивања на терену Зетске равнице, и Циљатије из својих књижа који се односе на И. Пеличића*. Пошто су ови материјали већ објављени у ауторовим књигама *Пућевима времена* (Подгорица 1998, стр. 493-496) и *Ситановништво и насеља Зетске равнице од најстаријег до новијег доба* (Никшић 1991, књига I, стр. 476, 478, и књига II, стр. 36, 38, 40, 41, 44, 45, 46, 51), тако да је њихов садржај познат јавности, Редакција је закључила да није неопходно да их овдје поново објављује. Ови прилози се налазе у архиви Редакције Историјских записа и доступни су свим заинтересованим.